

UVODNIK

Erare humanum est ali Karosch ni krš: ob 240. obletnici izida Oriktografije Kranjske

Baltazar Hacquet (1739–1815; slika 1), rudniški zdravnik v Idriji in kasneje profesor v Ljubljani, med Slovenci gotovo najbolj znan po svojem vzponu na Triglav in po naravoslovnih raziskavah, je pomemben za geoznanosti (geologijo, geografijo, paleontologijo, mineralogijo, speleologijo) kot tudi za kemijo, hidrologijo, medicino, etnografijo in druge vede. Njegovo najpomembnejše delo *Oryctographia Carniolica ...* [Oriktografija Kranjske] (1778–1789; slika 2) je bogat vir za geografijo in še posebej za krasoslovje. Njegove razlage in trditve ga v svetovnem merilu uvrščajo med predhodnike oziroma začetnike teorij o klimatski geomorfologiji, geomorfologiji krasa, koroziji. Naj le še dodam, da je Hacquet prvi opisal dolomit, z našega krasa, kot samostojno kamnino in to trinajst let pred opisom D. de Dolomieu-ja, po katerem je kamnina dobila ime (Dolomieu 1791). Zato ne čudi, da smo slovenski krasoslovci in še posebej tisti, ki smo se zanimali tudi za zgodovino raziskovanja našega krasa, pazljivo prebrali Hacquetova dela, še posebej delo Oriktografija Kranjske.

Naš največji strokovnjak za kras, akademik Ivan Gams, v svojih delih pogosto omenja Hacquetev »Karosch«, tu omenjam zgolj zgodovinsko poglavje »Kako je pokrajinsko ime Kras postalo mednarodni strokovni termin« v njegovi monografiji o krasu (Gams 1974). Gams (1974, 13) piše: »Hacquetovo besedo Karosch si lahko razlagamo s kršem, kot so verjetno govorili tamkajšnji priseljenci z Balkana«. Sam sem domneval, da Hacquet morda vseeno ni bil tako več kranjščine in je domačine narobe razumel. V Oriktografiji Kranjske so domača imena pisana z latinskimi črkopisom, tiskana pa je bila daleč proč, v Leipzigu. Zaradi tega Hacquet ni mogel opravljati sprotnih korektur, temveč je besedilo lahko pregleдал šele kasneje, ko je dobil v roke že natisnjeno gradivo. Tudi zato je na koncu IV. knjige kar na

Slika 1: Baltazar Hacquet (1739–1815).

Slika 2: Naslovnica prve knjige Oriktografije Kranjske, ki je izšla pred 240 leti (Hacquet 1778).

Slika 3: Zemljevid Kranjske Franca Ksavera Barage iz leta 1778 (približno merilo 1 : 500.000) objavljen v prvi knjigi Oriktografije Kranjske z napisom »Na Krassi« za pokrajino Kras.

10 straneh seznam napak, ki ga Hacquet imenuje *Verbesserungen* (Izboljšave) in kjer so navedeni potrebni popravki (Hacquet 1789, 81–91). Na strani 83 na primer navaja, da je v I. knjigi (Hacquet 1778), na strani 65, vrstica 8, zapis *Karosch* (v gotici), pravilno pa bi moralo biti *Krast* (v latinici). Iz konteksta je razvidno, da je s *Krastom* mišljen Kras. Da je poznal in uporabljal besedo »kras« priča v Oriktografiji Kranjske številni primeri. Tudi na zemljevidu, ki je priložen temu delu, je Kras, v malo večjem obsegu kot ga pojmuje danes, označen z »Na Krassi«, kjer živijo »Kraushauze«.

Hacquet tako omenja Kras, Krast in Karst ter omenja Kraševce. Karoš pa je domnevno tiskarska napaka in torej nima neposredne povezave s kršem. Tega izraza Hacquet na svojih potovanjih ni slišal in ga tudi ni zapisal. Pri prebiranju Hacquetove Oriktografije Kranjske je tako dobrodošlo, ob interpretaciji slovenskih izrazov, pogledati tudi v *Verbesserungen* na koncu IV. knjige. Pri razlagi virov pa se je dobro držati pravila, ki so nas ga učili že pri predmetu Uvod v geografijo, da, če je le mogoče, sami pogledamo primarni vir in se tako zanesemo sami nase. Sam sem zaplet s *Karošem* in *kršem* sicer že omenjal, vendar se bojim, da v slovenskih geografskih krogih ni bil opažen (Južnič, Kranjc in Ravbar 2013).

Andrej Kranjc, nekdanji urednik

Literatura

- Dolomieu, D. d. 1791: Sur un genre de pierres calcaires très peu effervescentes avec les acides et phosphorescentes par la collision. *Journal de Physique* 39.
- Gams, I. 1974: Kras: zgodovinski, naravoslovni in geografski oris. Ljubljana.
- Hacquet, B. 1778: *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*, I. knjiga. Leipzig.
- Hacquet, B. 1789: *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogthums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Länder*, IV. knjiga. Leipzig.
- Južnič, S., Kranjc, A., Ravbar, N. (ur.) 2013: *Bibliography of Balthazar Hacquet (1739–1815) and his contribution to natural sciences: obituary on 200th anniversary of Hacquet's death*. Dela Razreda za naravoslovne vede SAZU 41. Ljubljana.